

QUR'ONI KARIMDA AXLOQ ME'YORLARI

Rahmonova Zarina

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
Samarqand filiali DI24-07 Guruh talabasi.

Samatov Xurshid

Ilmiy rahbar.

Telefon: +998-94-997-66-88.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15379503>

Annotatsiya. Ushbu maqolada musulmonlarning muqaddas kitobi — Qur'oni Karimning inson hayotidagi axloqiy masalalar bilan bog'liq falsafiy jihatlarini tahlil qilinadi. Inson hayotida din va axloq tushunchalarining o'zaro, ularning qanday maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qilayotgani va bu tushunchalarning falsafiy asoslari bilan qanday bog'lanishi ko'rib chiqiladi.

Shu bilan birga, maqolada bu me'yorlarning insonning axloqiy qadr-qimmatini oshirishdagi ahamiyati va ularning kelajakda qanday yuksalishlarga olib kelishi masalalari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Islom axloqi, Insoniy burch, Diniy erkinliklar, Qur'on va hadis, Axloqiy fazilatlar, Halollik va taqvo, Istiqomat, Ehson, Kechirimlilik, Sabr-qanoat, Rostgo'ylik, Sharq axloqi, Xulq-atvor, Axloqiy tarbiya, Madaniyat, Xulq-atvor madaniyati.

Аннотация. В данной статье анализируются философские аспекты моральных вопросов, связанных с жизнью человека, в свете священной книги мусульман — Корана.

Рассматриваются место религии и моральных понятий в жизни человека, как эти понятия служат для реализации определённых исследуется важность этих норм в повышении моральной ценности человека и их роль в будущих достижениях и совершенствованиях.

Ключевые слова: исламская мораль, человеческий долг, религиозные свободы, Коран и хадисы, моральные добродетели, халяль и таква, искренность, альтруизм, прощение, терпение и удовлетворение, правдивость, восточная мораль, поведение, моральное воспитание, культура, культура поведения.

Abstract. This article analyzes the philosophical aspects of moral issues related to human life in the context of the sacred book of Muslims, the Quran. It examines the role of religion and moral concepts in human life, how these concepts serve to achieve certain goals, and how they are connected to philosophical foundations. Additionally, the article explores the importance of these norms in enhancing the moral value of a person and their role in future achievements and progress.

Keywords: Islamic ethics, human duty, religious freedoms, Quran and Hadith, moral virtues, halal and taqwa, sincerity, charity, forgiveness, patience and contentment, honesty, Eastern ethics, behavior, moral education, culture, culture of behavior.

Kirish

Islom axloqi – bu har bir mo'min-musulmonni o'z insoniy burchini chuqur anglashga va unga sadoqat bilan yondashishga undaydigan muhim g'oyaviy-axloqiy tizimdir. Islom dini tinchlik, bag'rikenglik va insonparvarlik tamoyillariga asoslanadi. Bu din har bir insonga hurmat bilan munosabatda bo'lish, adolat va ezgulikni targ'ib etadi.

Yurtimizda so'nggi yillarda diniy erkinliklar borasida sezilarli ijobiy o'zgarishlar yuz berdi.

Musulmonlar o'z diniy amallarini erkin ado etishlari, ilm olishlari va diniy qadriyatlarni asrashlari uchun zarur sharoitlar yaratilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mamlakat viloyatlari bo'ylab amalga oshirayotgan tashriflari davomida xalq bilan bevosita muloqot qilayotgani, odamlarning hayoti, kasb-kori va ijtimoiy sharoitlari bilan qiziqayotgani e'tiborga loyiqdir. Davlat rahbari joylarda olib borilayotgan islohotlar, qurilish va obodonlashtirish ishlari bilan tanishibgina qolmay, diniy-ma'rifiy sohalar rivojiga ham alohida e'tibor qaratmoqda. U o'z nutqlarida dinimizni asrab-avaylash, islom axloqining jamiyatdagi o'rnini mustahkamlash yuzasidan muhim tavsiyalar va topshiriqlar bermoqda.

Shu o'rinda Prezidentimizning ilm-ma'rifatga, xususan, Qur'oni karimga bo'lgan munosabati alohida e'tiborga loyiq. U kishining "Qur'onni eshitish va uni anglay bilish – bu ma'naviyat, bu ma'rifat. Qur'on hech qachon yomonlikka undamaydi. Agar biz uni eshita olsak va boshqalarga eshittira bilsak, bu katta muvaffaqiyat bo'ladi, xalqimizga nur kiradi", degan so'zlari chuqur ma'no kasb etadi. Bu fikrlar nafaqat Qur'onni eshitishning, balki uni hayotga tatbiq etishning ham naqadar muhimligini ko'rsatadi. Bugungi kunda mamlakatimizda islom dini va uning qadriyatlariga bo'lgan e'tibor yangi bosqichga ko'tarilganini shu kabi tashabbuslar orqali yaqqol ko'rish mumkin.

Islom axloqi — umumbashariy qadriyatlar majmuasi

Islom axloqi — bu asrlar davomida shakllanib, ko'plab avlodlar hayoti va tajribasidan o'tgan, har qanday davr va jamiyatga mos, barqaror, hayotbaxsh ta'limotdir. U insoniyatning ma'naviy yetukligi va kamoloti yo'lida xizmat qilib, zamonlar o'tishi bilan o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Aynan shuning uchun ham u davrlar va elatlar e'tirofiga sazovor bo'lgan, yo'qolmas qadriyat sifatida yashab kelmoqda.

Islom axloqi Qur'oni karim oyatlari va Payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning muborak hadislariga asoslanadi. U o'tmishdan to bugungi kungacha ko'plab avlodlarni insoniylik, ezgulik, totuvlik, mehr-oqibat, adolat kabi yuksak fazilatlar ruhida tarbiyalagan. Ushbu qadriyatlar jamiyatimiz ma'naviy hayotining ajralmas qismiga aylangan.

Payg'ambarimiz (s.a.v.) islomning asl mohiyati odob-axloq ekanligini ta'kidlaganlar.

Ulardan: "Yo Rasululloh, musulmonlarning eng afzali kim?" — deb so'ralganda, shunday javob berdilar: "Qo'lidan va tilidan boshqa musulmonlar ozor topmagan kishi". Bu hadis orqali islom faqat tashqi amallardan iborat emasligi, balki uning mohiyati odob va axloq bilan chambarchas bog'liqligi tushuniladi.

Bugungi kunda, afsuski, ba'zi musulmonlar dinning tashqi ko'rinishlariga, ya'ni namoz, ro'za, haj kabi ibodatlarga e'tibor berar ekan, islom axloqiga yetarlicha amal qilmayapti. Odamlar do'stona munosabatda bo'lib turgan bo'lsalar-da, orqalaridan g'iybat qilmoqda, yolg'on gapirmoqda, tili bilan birovga ozor yetkazmoqda.

Alloh taolo Qur'oni karimda shunday marhamat qiladi: *"Ey mo'minlar, Allohdan qo'rqinglar va to'g'ri so'zlarni aytinglar"* (Ahzob surasi, 70-oyat). Ushbu oyat har bir musulmonni halollikka, rostgo'ylikka, pokiza axloqqa da'vat etadi.

Islom axloqi — bu faqat ibodatlar bilan cheklanmaydigan, balki kundalik hayotdagi har bir muomalada, so'zda va harakatda namoyon bo'ladigan komil axloqiy fazilatlar yig'indisidir.

Axloq va din

Axloqning shakllanishida va uning ijtimoiy o'rnida dinning ahamiyati katta. Dinning asosiy maqsadlaridan biri, insonga yomonlikning zararlarini bayon qilish hamda yomon yo'lga kirib ketganlarni to'g'ri yo'lga da'vat etishdir.

Islomda, uning muqaddas kitobi Qur'oni Karimda axloq masalasiga alohida e'tibor berilgan. Qur'oni Karim bajarishga buyurgan yaxshi xulqlarga insonlar amal qilishsa, o'zlari uchun katta baxtga sazovor bo'ladilar. Qur'oni Karimda to'g'ri yo'lga yurishlik istiqomat (o'zini o'zi isloh qilish) tushunchasida ifodalangan. Qur'onda istiqomatda bo'lganlarga, ya'ni o'z-o'zini isloh qilganlarga katta va'dalar berilgan: „Kim bunday jabru zulmidan keyin tavba qilib, o'zini tuzatsa, albatta, Alloh uning tavbasini qabul qilar“ („Moida“ surasi, 39-oyat). Istiqomat gunoh ishlarni qilib qo'yanlar uchun qalbini poklash sari umid tug'diradi va ularni noumidlikdan qutqarib yangi saodatli hayotga chorlaydi. Islomda oliyjanob axloqning eng muhim tushunchalari ta'riflanib, insoniyatni ularga amal qilish sari undaladi. Bular – ehson (yaxshilik qilish), kechirimli bo'lish, sabr-qanoat, rostgo'ylik, shirinso'zlik, ota-onani, o'zidan katta yoshlilarni hurmat qilish, or-nomus, sadoqat va boshqalardir. Ayni vaqtda yomon xulq-atvor tushunchalarining mohiyati ham ko'rsatilib, ulardan saqlanishga undaladi. Bular – baxillik, hasad, tama, yolg'onchilik, takabburlik (kibru havo), g'iybat, zinodir. Shu tarzda insoniyatning butun amaliy faoliyati yaxshilik va yomonlikka ajratiladi. Musulmonlar bir-birlarini yaxshilik va oliyjanob axloqqa chaqirishlari, nojo'ya ishlardan qaytarishlari Alloh tarafidan farz qilingan.

Islom axloqining asosida halollik va taqvo yotadi. Kimki jismoniy va ma'naviy pok, taqvodor bo'lsa, unday kimsa axloqsizlik yo'lga kirmaydi. Islomga amal qiladigan xalqlar axloqi, ba'zi bir jihatlari bilan farqlansada, shu din tufayli umumiylik bor. Bu umumiylik sharq axloqi degan nom bilan birlashgan. Sharq axloqi Qur'on va hadisdan tashqari juda ko'plab mutafakkirlar, faylasuf, shoirlar asarlarida ta'rif-tashviq etilgan. „Qobusnoma“, „Axloqi Jaloliy“ kabi maxsus kitoblar yozilgan.

Islom axloqi va musulmonning burchlari

Islom axloqi, eng avvalo, har bir mo'minni o'zining insoniy burchlariga sadoqat ruhida tarbiyalaydi. Bu axloqiy tizim musulmon kishining Alloh va Payg'ambarga, ona Vatanga, xalqqa, ota-onaga, oila a'zolariga, jamiyat va nihoyat, o'ziga nisbatan mas'uliyatini aniq belgilaydi. Shu sababli, bu mavzudagi maqolalarda musulmon kishining har bir sohadagi axloqiy vazifalari batafsil yoritiladi.

Islom axloqi insonparvarlikni musulmon shaxsining ajralmas odatiga aylantirishni ko'zlaydi. Unda doimo yaxshilik qilish, boshqalarning manfaatini o'z manfaati ustiga qo'yish kabi yuksak qadriyatlar targ'ib etiladi. Shu bois, bu ta'limot halollik, mehnatsevarlik, saxovat, do'stlik, odob, adolat, sabr-qanoat kabi fazilatlarni shakllantirishni taqozo etadi.

Axloq — bu hayotiy tajriba, ilmiy o'rganish va oilaviy tarbiya orqali shakllanuvchi ruhiy sifatdir. So'zida, ishida va kundalik munosabatlarida pok, halol va to'g'ri yo'ldan yurmish inson axloqli deb tan olinadi.

Rasululloh (s.a.v.) bir hadislarida shunday deganlar: *“Xulqi go'zal bo'lgan musulmon – iymoni jihatidan eng mukammal musulmondur”*. Bu hadis axloqning iymon bilan qanday uzviy bog'liq ekanini ochiq ifodalaydi.

Islomdagi axloqiy tushunchalarni yoritishda Payg'ambar Muhammad (s.a.v.)ning hayotlari eng mukammal namunadir. Chunki Qur'oni karimda bayon etilgan barcha ezgu fazilatlar u zotning shaxsida mujassam bo'lgan. Alloh taolo Qur'oni karimda u zotni ulug'lab: *“Albatta Siz buyuk xulq egasiz”* (Qalam surasi, 4-oyat), – deb marhamat qilgan.

Bu oyatdan ayon bo'ladiki, Muhammad (s.a.v.)ning axloqi beqiyos darajada yuksak bo'lib, uni Allohning O'zi madh etgan. Payg'ambarimiz (s.a.v.)ning umr yo'llari, kundalik amallari, odamlar bilan muomalalari – barchasi musulmonlar uchun eng oliy axloqiy mezon va yo'l-yo'riqdir.

Oisha onamiz (r.a.)dan Rasululloh (s.a.v.)ning xulqlari haqida soʻralganida, u kishi: *“Ularning xulqlari Qurʼon edi”*, – deb javob berganlar. Bu esa, Rasululloh (s.a.v.)ning hayotiy faoliyatlari toʻliq Qurʼon taʼlimotlariga asoslanganini tasdiqlaydi. U zot nafaqat oʻz zamonalarining, balki barcha zamonlar va avlodlar uchun axloqiy kamolot namunasi boʻlib qoladilar.

Axloqiy tarbiya tasnifi

Axloqiy tarbiya tugʻilishdan boshlanadi, va kundalik munosabatlar jarayonida hayot davomida davom etadi. Bu atama deganda jamiyat “axloqiy” deb ataydigan axloqiy tamoyillar, sifatlar, shuningdek, xulq-atvorni shakllantirishga qaratilgan shaxsga taʼsirlar tizimini tushunamiz. Axloq tushunchasi xalq madaniyatiga, dinga va maʼlum bir davrga bogʻliq (agar uni maʼlum bir davr ichida koʻrib chiqsak). Axloqiy tarbiya shaxsni rivojlantirishning asosidir.

Axloqning eng keng tarqalgan sinonimi axloqdir. Bu shaxs uchun nima? Bu uning ongli harakatlarini (holatlarini) u tomonidan qabul qilingan xulq-atvor normalari asosida baholash istagi. Biz uchun axloqimiz oʻlchovi vijdondir. Bu bitta yaxshi va yomonning muvozanatini belgilovchi tarozi bizning xatti-harakatlarimizda. Har birimizning axloqni oʻlchaydigan tarozi, oʻz mezonlari, oʻz qoidalari bor, u oilada, maktabda, diniy taʼlimotlarda va atrofdagi jamiyat bilan munosabatlarda tarbiya oladi.

Insonning axloqiy fazilatlari oilada tugʻiladi va shakllanadi. Sertifikatlangan oʻqituvchilar qanchalik koʻp koʻrinmasin, lekin axloq asoslari har doim ota-onalar tomonidan belgilanadi.

Yuzlab yillar oldin shunday boʻlgan, har doim ham shunday boʻladi. Axloqning birinchi tushunchasini chaqaloqqa uning onasi tabassum va ozgina qattiqqoʻllik bilan nima yaxshi va nima yomonligini tushuntiradi. "Opangizning sochidan tortish, qoʻpol soʻz aytish yoki tilingizni koʻrsatish yomon, lekin mazali taom uchun minnatdorchilik bildirish, kimgadir salomlashish yoki yordam berish yaxshi" - bu misol va ularning yuzlablari bor. Axloqiy tarbiya elementlarini kundalik hayotning har bir daqiqasida kuzatish mumkin. Bola uchun axloqiy namuna har doim ota-ona boʻladi, u nima boʻlishidan qatʼi nazar. Shuning uchun moʻrt shaxsga toʻgʻri oʻrnak berish juda muhimdir. Shaxsning shakllanishi murakkab, uzoq davom etadigan jarayon boʻlib, ota-onadan, taʼlim muassasalaridan, shuningdek, butun jamiyatdan eʼtibor va sabr-toqatni talab qiladi.

Axloqiy fazilatlarni singdirishda shaxsning yoshini, uning axborotni qabul qilish, tushunish va toʻgʻri qayta ishlash qobiliyatini (tayyorligini) hisobga olish kerak. Axloqiy tarbiya quyidagilarni oʻz ichiga oladi: Axloqiy tuygʻuni shakllantirish; Shaxs madaniyati va xulq-atvor madaniyati; Jamiyat bilan ongli aloqa; Axloqiy tushunchalarni (tamoyillarni) yaratish; Xulq-atvor normalarini shakllantirish.

«Axloq» ijtimoiy tushunchalardan biri boʻlib, uning mohiyati shaxs xatti-xarakatlari, yurish – turishi, turmush tarzi xayot kechirish tamoyillari, qoidalari, shuningdek ijtimoiy munosabatlar mazmunini ifodalaydi. Shuning uchun axloq ijtimoiy xodisa sifatida jamiyat maʼnaviy ruxiy xayotida muxim axamiyat kasb etadi.

Xulosa

Qurʼoni Karimda axloq meʼyorlari nafaqat diniy qonunlar, balki insoniyatni yuksak maʼnaviyatga erishtirishga yoʻnaltirilgan taʼlimotlardir. Qurʼonda keltirilgan axloqiy tamoyillar va meʼyorlar, odamlarning ichki dunyosini poklash, oʻzaro munosabatlarni adolatli va mehr-oqibatli qilishga qaratilgan.

Qurʼoni Karimda toʻgʻri soʻzlash, halollik, adolat, mehr-oqibat, sabr-toqat, vafodorlik, nafosat kabi fazilatlar taʼkidlanadi. Shu bilan birga, yolgʻon, hasad, gʻiybat, zulm, kibrlik kabi yomon xulq-atvorlardan saqlanish kerakligi haqida ham ogohlantiriladi.

Qur'oni Karimdagi "Odamlar orasida eng yaxshisi – o'zining so'zi va xulqi bilan boshqalarga yaxshi munosabatda bo'ladigan kishidir", degan mazmundagi oyatlarda axloqning insoniyat hayotidagi o'rni ko'rsatilgan.

Islomda, Qur'onda bayon etilgan axloqiy me'yorlar, insonning ma'naviy rivojlanishiga hissa qo'shadi va jamiyatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Qur'onning bu axloqiy ta'limotlari orqali insonlar o'zlarini va jamiyatni yaxshilash, haqiqiy baxtga erishish yo'lida to'g'ri yo'ldan yurishga chaqiriladi.

Xulosa qilib aytganda, Qur'oni Karimda taqdim etilgan axloq me'yorlari insoniyatning ma'naviy kamolotini shakllantirishda va jamiyatda uyg'unlikni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Bu me'yorlar faqat diniy nuqtai nazardan emas, balki umumiy insoniy qadriyatlar nuqtai nazaridan ham dolzarbdir.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, –T.: "O'zbekiston". 2012. –8 b.
2. Ismoil Buxoriy, "Al-Jome' as-Sahih", –T.: "Qomus". 1991. 7-b.
3. Qur'oni Karim. –T.: "Hilol-nashr". 2021. –427 b.
4. <https://ziyo.uz/episode/zarar-b%D0%B5rish-ham-zarar-korish-ham-yoq/>